

CHANTADOS NO FULIÓN DE VIANA DO BOLO. Sangue, suor e gloria en Lisboa

Miguel Losada. Secretario da SAGA

Algunha das crónicas mais antigas recollen xa a existencia de informantes integrados en colectivos de diversa caste, nomeadamente os militares. Soldados como Jenofonte ou o mesmo Xulio Cesar, actuaron como observadores privilexiados na campaña contra os Persas e a guerra das Galias. Actuaron coma cronistas dende unha atalaia moi principal dentro daqueles procesos. Moito mais recentemente reporteiros gráficos coma "Robert Capa" — E.E. Friedman, en realidade— participaron no desembarco aliado das praias normandas.

Finalmente, durante os derradeiros conflitos bélicos do século XX e debido probablemente ó rol xogado polos medios de comunicación, cobrou gran popularidade o concepto de "empotrado" referido especialmente á profesión xornalística. Lembren a guerra do Golfo Pérsico.

*Sangue, suor e gloria en Lisboa.
Foto Pedro G. Losada. SAGA*

A nosa vivencia desta situación non pode ser obxectivamente comparada ca intensidade vital destes exemplos. Mais si que é verdade que, subxectivamente, coñecer dende dentro a dinámica do Fulión, compartir a ilusión deste colectivo e ver de primeira man a capacidade que ten a nosa cultura para ser un referente a escala mundial foi impresionante.

*Aplomo Boteiro e cinto de dobre volta en Lisboa.
Foto Pedro G. Losada SAGA*

Puidemos constatar que o fulión da Asociación de Fulións rurais de Viana do Bolo constitúe un grupo humano de calidade excepcional. A entrega e paixón desta xente polo seu entroido de Viana do Bolo enriquece a toda a cultura de Galicia e mais aló. O seu traballo destes anos está axudando á consolidación do entroido galego como un dos fenómenos culturais mais importantes do noso continente.

SAGA

Sociedade Antropolóxica Galega
Galician Anthropological Society

www.antropoloxiagalega.org

<http://sociedadeantropoloxicagalega.wordpress.com>
infosaga@antropoloxiagalega.org

Tamén foi moi ilustrativo comprobar o extraordinario labor de promoción de Galicia e da súa excepcional cantidade e calidade de contidos culturais. Milleiros de persoas ateigaban as rúas de Lisboa. Ó paso dos de Viana non houbo mais olladas que as que atraía o excepcional despregue de forza, folgos, e corazón que move o fulión. Os bombos atronaban entre as beirarrúas ateigadas de xente que deixaba ás consumicións nas mesas das terrazas para achegarse a ver e abraiarse co descomunal espectáculo. Treboadas de disparos de cámaras de fotos renderon culto ó esforzo despregado nunha monumental cidade chea de visitantes e turistas de todo o mundo.

*Boteiro e Jarramplas.
Foto Pedro G. Losada. SAGA*

*A xente da Asociación de Fulións Rurais de Viana do Bolo.
Foto Pedro G. Losada. SAGA*

Non podo imaxinar mellor campaña publicitaria para Galicia que a que desempeñou nese día o Fulión da Asociación de Fulións Rurais.

E todo elo, dou fe, cos medios materiais e económicos mais precarios. A modesta, aínda que valiosa, imprescindible e lóxica axuda do Concello de Viana do Bolo, o auto financiamento das persoas do fulión e poucos mais medios materiais. O importante foi, coma case que sempre, o "corazón" e orgullo que a xente deste fulión lle puxo ó asunto.

Sen iso, de pouco valerían os mellores medios posibles.

Un aloxamento nun cámping, un par de humildes comidas de auto-servizo e pouco mais, foron todo o proporcionado pola organización que debeu tratar en igualdade de condicións a tódolos grupos. Unha mágoa que dentro do programa non houbera espazo nin tempo para intercambiar impresións, coñecer a cultura dos demais grupos, facer unha foto de todos xuntos ou unha comida/convivio —ó bo xeito portugués— entre todos. Non se concedeu, dende a organización, tempo para un café. Un paseo distendido polas rúas. Unha visita, mesmo fugaz, a calquera dos moitos sitios que iluminan Lisboa.

Non hai dúbida de que a xente de Viana —e representantes— mereceu moito mellor trato do que recibiu.

O proxecto da máscara ibérica é o marco xeral do evento. Este está sustentado, en grande medida, pola idea de unidade cultural no contexto ibérico. Os seus responsables farían moito ben ó obxectivo que sustenta este financiamento se procurasen o necesario para que os grupos participantes non foran meros instrumentos ó servizo do acto senón que o contexto actúe ó servizo dos que fan posible a existencia da activi-

dade. Ou sexa, que se o acto tivese sido mais cálido, a calidade xeral e o prestixio derivado tamén terían sido meirandes.

Así pois, sen dúbida que os galegos tamén podemos achegar bos exemplos neste tipo de eventos onde a posta en común das experiencias e a confraternización entre iguais son dúas bazas que a nosa cultura sabe xogar moi ben. En Galicia e tamén en Portugal, a hospitalidade e o saber facer á hora de facer festas veñen de serie, é o normal.

A pesares de todo e por se fose pouco estar durante horas tocando os bombos, aixadas, gadañas e demais, aínda houbo o intre para que os nenos que quixeron puideran tocar nun bombo. Tamén os vellos ou calquera. Coma o señor Antonio Évora que se detivo a ensinarnos o toque do São João do seu Cabo Verde natal. Todas estas cousas aconteceron porque o intre, o espazo máxico para a convivencia, foi creado por este excepcional colectivo.

Respondéronse preguntas e procurouse atopar ós antigos amigos doutros grupos para tomar unha sidra con eles, por exemplo. Así pois, a función didáctica do fulión engadiu un plus á vosa presenza na cidade.

En Galicia hai moitos outros folións. O mellor espírito de irmandade e orgullo galego de calquera deles está tamén representado dentro do fulión da Asociación de Fulións rurais de Viana do Bolo. Por elo, nós sentimos que todos eles poden sentirse moi satisfeitos pola mais que digna representación que se fixo nestes días mediante a defensa da cultura do fulión da que todos participan.

O fulión triunfou en Lisboa. A idea de Fulión como máquina ou instrumento coral catalizador da verdadeira convivencia. Confirmou o respecto acumulado despois de moito traballo e, literalmente, mediante o sangue, a suor, a forza e a ilusión exhibidas na beira do Texo, acadou as cotas mais elevadas de recoñecemento público.

A SAGA ten como un dos seus albos o de colaborar no desenvolvemento de iniciativas de expresión cultural baseadas nos recursos e contidos en xeral, propios do contexto galego. Con este horizonte houbo tempo para comprendermos unha cousa importante para nós e que ó tempo, explica o poder catalizador que posúe este fulión grazas ó traballo acumulado nestes anos pasados. O que constatamos de primeira man foi que calquera proxecto de recuperación tradicional, calquera iniciativa de desenvolvemento local, calquera esforzo colectivo de mellora do propio entorno e circunstancias, pasa polo deseno e realización de tales proxectos "dende dentro". É dicir, que compre primeiro coñecer en

fondura o propio. Levalo á práctica pensando en como se faría se soamente se fixera para os do pobo, ou comunidade en cuestión. Facelo con autenticidade e sen preocuparse por "vender un produto" o acomodalo para que o gocen con comodidade outras persoas. Sen iso, calquera iniciativa será ape-

nas un sucedáneo do posible orixinal. Un pastiche se se quere.

A diferenza entre un produto cultural de calidade e outro radica en que o orixinal interpela e eleva a outro nivel ás percepcións. Actúa dende o seu propio marco de referentes e por iso é útil ou interesante para os demais. A súa "verdade"

*Atronando as rúas da vella cidade.
Foto Pedro G. Losada. SAGA*

ten vocación universal. Pola contra o sucedáneo humíllase perante as conveniencias alleas; o que achega non permanece; é substituíble por algunha outra cousa semellante que non conmove ou fai mellor a quen o recibe. É prescindible no seu rango.

No camiño de Lisboa

*Un alto entre o ceo e a terra.
Castro daire*

Moitas veces, ante o "éxito" e traxectoria deste fulión, hai quen se pon en contacto con eles para que acudan a facer a festa nalgún outro lugar. Tamén é habitual que se lles solicite algo así como "un manual para facer o mesmo noutra parte". Isto acontece dende dentro e fora de Galicia, por certo. A resposta sempre é a mesma. "Non actuamos en festas patronais" ten que responder amablemente Jorge Minas portavoz do fulión. "Primeiro desenvolvei os vosos contidos, estudádeos, consultade cos vellos ou cos que coñecen o tema dende dentro. Despois imos e falamos, expoñeremos o que nos facemos como e por que. Vos tendes que desenvolver o voso sistema. Entón contaí con nosco para o que vos faga falla".

Todo un decálogo que na SAGA estaríamos dispostos a subscribir.

O noso mais sincero agradecemento ás persoas do Fulión da Asociación de Fulións Rurais de Viana do Bolo. O tempo que compartimos foi todo un master en xestión cultural.

Para un coñecemento preciso do contexto destes fulións e o lugar que ocupan na cultura musical galega, recomendamos a lectura dos libros dos colaboradores da SAGA Pablo Carpintero¹ e de Xerardo Santomé²

**A seguir, unha
pequena reportaxe
fotográfica da
viaxe.**

Fotos SAGA 2014

Preparando os bombos

Tensando cordas e músculos

¹ Os instrumentos musicais na tradición galega, Carpintero Arias, Pablo. Con debuxos de Xosé Ramón Marín Martínez. coedición de Proxecto Ronsel e Difusora de Letras, Artes e Ideas, S.L. ISBN: 9788492958054 2ª ed. Esgotado. Versión dixital do libro no consello da Cultura Galega <http://www.consellodacultura.org/asn/instrumentos/>

² Treboada Galega. Xerardo Fernández Santomé. Ed. Asoc. folc. Gaiteros de Xistra; Vigo, 2012; ISBN V.G.637-2012

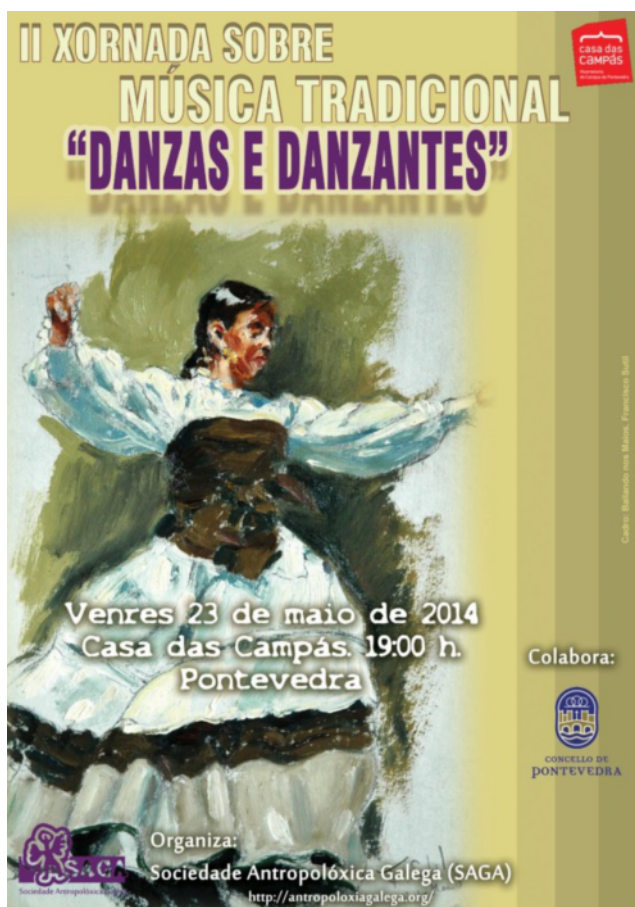
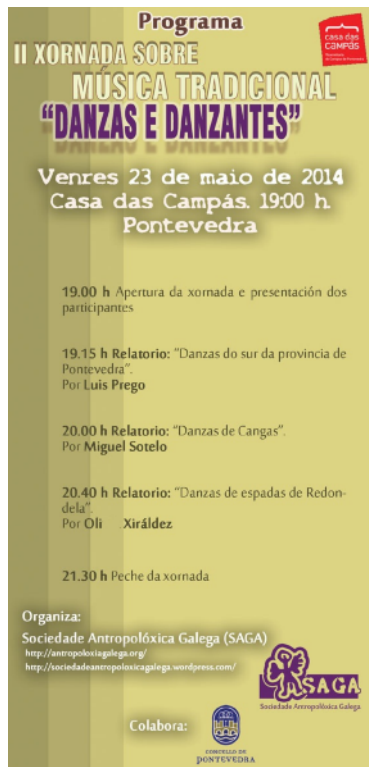

"II XORNADA SOBRE MÚSICA TRADICIONAL: DANZAS E DANZANTES"

Un ano máis as portas da Casa das Campás de Pontevedra, edificio que depende da Universidade de Vigo, abríronse (o pasado 23 de maio)

para acoller esta máis que merecida homenaxe que, dende a Sociedade Antropológica Galega, SAGA, quixemos facer ós músicos e á música tradicional de Galiza. O noso agradecemento oficial ás institucións colaboradoras (Concellería de Cultura do concello de Pontevedra e Casa das Campás da Universidade de Vigo), ós partici-

pantes e a toda a xente que por aló se achegou. Mil primaveras.

RESUMO FOTOGRÁFICO DA "II XORNADA SOBRE MÚSICA TRADICIONAL: DANZAS E DANZANTES"

Oli Xiráldez, Miguel Sotelo e Antonio Vázquez

Luis Prego

Miguel Sotelo e Antonio Vázquez (esquerda)

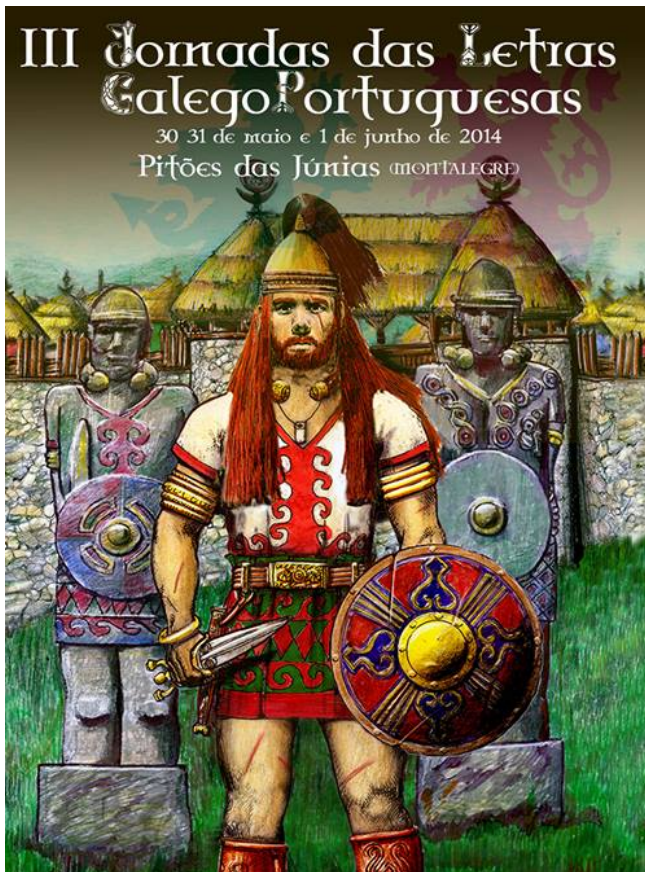
Miguel Sotelo

Oli Xiráldez

Oli Xiráldez interpreta á gaita a música da danza de espadas de Redondela

A SAGA NAS III JORNADAS DAS LETRAS GALEGO-PORTUGUESAS EM PITÕES

Un ano máis a SAGA tivo o gusto de ser convidada ás "III Jornadas das Letras Galego-Portuguesas" que se celebraron o 30 e 31 de maio en Pitões das Júnias (Portugal). Desta vez demos unha conferencia en conxunto os compañeiros da Sociedade Antropolóxica Galega (SAGA) Miguel Losada e Rafel Quintía, o título: "*Celtismo, contrución cultural e identidade*". O investigador e colaborador da SAGA, Alberte Alonso deu unha conferencia co título: "*Utilidade das pedrafitas no neolítico como observadores astronómicos*".

Parabéns aos organizadores polo seu traballo e esforzo, graciñas aos amigos Zé Barbosa e Ro Palomera, do blog Desperta do teu sono (DTS).

PROGRAMA:

Sexta-feira - 30 de Maio
(hora portuguesa)

20:00:

- Receção dos participantes nas Jornadas na casa de Turismo Rural do Padre Fontes em Mourilhe e atuação do Bruxo Queimam e o Padre Fontes.

21:00:

- Ceia na Casa Rural do Padre Fontes em Mourilhe

23:00:

- Deslocamento dos palestrantes a Pitões

Sábado - 31 de Maio
(hora portuguesa)

10:00:

- Apresentação das Jornadas

10:15:

- **João Paredes:** "A utilidade do celtismo. Celticidade galaica no S. XXI"

11:15:

- **Rafa Quintia e Miguel Losada:** "Celtismo, construção cultural e identidade"

12:15:

- Perguntas, questões e debate

12:45:

- Descanso e café

13:00:

- Oinaikos Kallaikoi

14:00:

- Comida popular na Praça da Junta da Freguesia (música)

16:30:

- Oinaikos Kallaikoi

18:30:

- **Maria Dovigo:** "O conto de Santo Amaro, desde a procura da ilha paradisíaca à diáspora dos galegos de Lisboa"

19:30:

- Debate, perguntas e questões

20:00:

- Descanso, café e visita por Pitões

20:30:

- Folião celto-galaico

21:00:

- Atuação do Bruxo Queimam

21:30:

- Folião celto-galaico

21:45:

- Ceia livre por Pitões

Domingo - 1 de Junho
(hora portuguesa)

10:00:

- Abertura da sessão

10:15:

- **Alberte Alonso:** "Utilidade das pedra-fitas no neolítico como observadores astronómicos"

11:15:

- **André Pena Granha:** "Constituição política celta das galaicas trebas e toudos. Etno-arqueologia institucional"

12:15:

- **Pedro Teixeira da Mota:** "As fontes matriciais de Portugal"

13:15:

- Debate, perguntas e questões

13:45:

- Encerramento

14:00:

- Almoço no Dom Pedro

Os membros da SAGA Miguel Losada
e Rafael Quintia

Alberte Alonso

João Paredes

Maria Dovigo

Pedro Teixeira da Mota

Oinaikos Kallaikoi

PRESENTACIÓN EN ARTEIXO DO LIBRO "O USO DAS PEDRAFITAS NO NEOLÍTICO GALEGO"

PRESENTACIÓN DO LIBRO:
O USO DAS PEDRAFITAS NO
NEOLÍTICO GALEGO
DE
X. ALBERTE ALONSO FERNÁNDEZ

Intervirán:

- Alberte Alonso**
Autor do libro
- Rafael Quintía**
Presidente da SAGA
- Moncho Boga**
Director do Museo de Cambre
- Bieito Romero**
Luar na Lubre

ORGANIZA:

SAGA
Sociedade Antropolóxica Galega

A BAIUCA TABERNA

Sábado 7 de xuño de 2014
ás 21:00 horas
Taberna A Baiuca
Avda de Arteixo 1º 213, Arteixo

MONOGRAFÍAS DA SOCIEDADE ANTROPOLÓXICA GALEGA Nº 1
X. Alberte Alonso Fernández
O USO DAS PEDRAFITAS NO NEOLÍTICO GALEGO
Estudo das Pedrafitas de Observación Astronómica e das Pedrafitas Félicas

O pasado 7 de xuño na taberna A Baiuca de Arteixo presentamos o libro *"As pedrafitas no neolítico galego"*. Unha monografía do investigador Alberte Alonso editada pola SAGA. No acto participaron Moncho Boga (Museo de Cambre), Rafa Quintía (Saga) e Bieito Romero (Luar na lubre).

Moncho Boga, Rafael Quintía, Bieito Romero e Alberte Alonso

PRESENTACIÓN DO LIBRO "O USO DAS PEDRAFITAS NO NEOLÍTICO GALEGO" NO PROGRAMA "ENCUENTROS EN LA MEDIANOCHE" DE RADIO VOZ

Rafael Quintía e Alberte Alonso

O ALICORNIO: ENTREVISTA NO XORNAL "NOVAS DA GALIZA"

Entrevista sobre o alicornio que lle realizaron ao compañeiro da SAGA o antropólogo Rafael Quintía para o xornal Novas da Galiza.

22 CULTURA NOVAS DA GALIZA 15 de maio a 15 de junho de 2014

CULTURA

CONVERSA COM RAFAEL QUINTÍA, MEMBRO DA SOCIEDADE ANTROPOLÓGICA GALEGA

"Nom se pode desprezar a medicina tradicional riscando-a de superstición, pois é conocimiento acumulado por séculos que aínda hoxe é útil"

RUBÉN MELDE/Rafael Quintía (Vigo, 1971) é antropólogo, escritor e músico tradicional. É un dos membros fundadores da Sociedade Antropológica Galega (SAGA), asociación que realiza traballo de investigación e difusión. Escreveu, entre outras, obras como *Deuses, Mitos e Ritos do Monte do Seixo*.

O que é o alicornio? En que consisten os rituais en que está presente este obxecto?
Existen variados que son receitas contra o mal e outros que protexen o lar, a riqueza ou a boa sorte. O alicornio é un amuleto empregado para curar, posiblemente un dos máis potentes que hán na Galiza. Viria a ser o corno do unicórnio, embora fose empregado como tales cornos de diferentes animais, mesmo vacalouras, con as que fíronse feitos 'anéis de alicornio'. Mesmo hoxe en día existe unha joia en Lugo que fai estes anéis. O alicornio é empregado especialmente para combater as enfermidades provocadas por animais peçonhentos, como as serpes, para eczemas ou problemas de pele tal como a psoriasis ou a urticaria. A ritualidade asociada a este obxecto é moi variada, e vai do máis simple -pegar no corno e pasalo pola ferida- a prácticas máis elaboradas. O hábito é o emprego combinado con auga, facendo a chamada 'auga de alicornio'. Costumábase facer círculos ou cruces, normalmente tres, sete ou nove veces. As veces recítanse encantos, e mesmo há lugares onde a auga de alicornio e bebida ou o obxecto é fumado con rama de alho. Tamén coñecemos casos en que o cura do lugar abenchoa o obxecto.

O mito do unicórnio parece estar espallado por boa parte do mundo. Sabemos algo da chegada ao país da crenza neste animal e no seu corno mágico?
Esta crenza está documentada na América, África, Asia e Europa. As referencias máis antigas proceden dos séculos IV e III a.n.e., e virían do que hoxe é a India ou o Paquistán. Tamén Plinio nos fala do unicórnio e do seu corno. Na Idade Media, os comerciantes e misioneiros europeos voltaban

com relatos acerca dele. A imaxinación do unicórnio non foi a mesma durante todo o tempo, indo do máis realismo medieval ao ser con aspecto de cabeza do Renacemento. Quando a Biblia foi traducida do hebreo para o grego, existía no libro un animal chamado ren que non tiña unha palabra grega para ser traducido. O tabernáculo en que o povo israelita guardou a arca da alianza durante o exodo estaría feita de pele de ren. Diante a ausencia da palabra grega, o ren pasou a ser o monócero, isto é, o unicórnio. Así, pasou ao mundo occidental como máis un animal da Biblia, aparecendo despois nos bestiarios. O unicórnio foi identificado con Cristo pola súa pureza. No Románico temos algunha igrexa decorada con unicórnios, por exemplo en Ponte Vedra ou Betanços. Despois, como recurso curativo, o alicornio pasou das elites ás clases populares.

Existen na Galiza obxectos que son tidos por alicornios? Qual sería a súa procedencia verdadeira?
No meu traballo cingíame bastante as parroquias do concello de Ponte Vedra, onde encontrei máis dunha trintena destes obxectos. Tamén dei con algúns outros en diversas partes do país e en zonas culturalmente afíns, como o norte de Portugal e o occidente asturiano. A fisionomía dos distintos alicornios é moi variada: a maior parte deles son cornos de cervo, corno ou cabra, havedo algun de animais non identificados. O que se perdeu un pouco foi a noção de o corno ser de unicórnio, a referencia do ser mítico, mas sim que existía a conciencia de pertencer a un animal especial e vindo de longe que purifica as augas. Tamén se fala en baileiras, nunha clara referencia ao narval. Eu personalmente coñeco

Unha proposta interpretativa en clave céltica ou A Nosa señora da Lanzada. Antropología de un santuario costero. Recentemente vem de apresentar Alicornio. O poder do corno de unicórnio na medicina tradicional galega, obra editada pola SAGA arredor da qual mantemos unha animada conversa.

que cura? Aquí há várias opções: de unha banda, sabemos que o corno de cervo foi empregado na farmacopeia tradicional polas súas propiedades máis datadas e recentes. Mesmo hoxe en día son vendidos complexos vitamínicos que o contén e continúa a ser utilizado na medicina oriental. De outra banda, temos o factor psicológico: sabemos por exemplo que moitos problemas de pele, como eczemas ou dermatites, son causados por cuestións deste tipo.

O alicornio aínda é empregado no país? Trouxo consigo a modernización unha especie de estigma ou vergonha a respecto da medicina tradicional?
Continúa a ser empregado, embora moito menos. De facto moitos deles están a desaparecer, ben porque morre a xente maior que os custodiaba, ben porque os descendentes o deixan no lixo por desconhecimento. Cumprir termos en conta que os alicornios non eran patrimonio dunha elite, senon que estaban nas casas de familias normais que os posuían. Ao seren frecuentemente emprastados, sempre había algunha xente que non os devolvía ou que ficava con un anaco. Porén, o verdadeiro problema foi a desaparición do mundo rural e de todos os aspectos culturais que o envolvían. Unha consecuencia disto é que cada vez haya menos xente que recorre aos saberes tradicionais. Dito isto, aínda há lugares onde a xente continúa a empregar o alicornio. A medicina tradicional aínda está num plano completamente secundario a respecto da oficial. Obviamente, dentro dela há de tudo, mas non se pode descartar totalizando a de superstición, porque contén saberes útiles e práticos acumulados durante séculos e que realmente curan e funcionan.

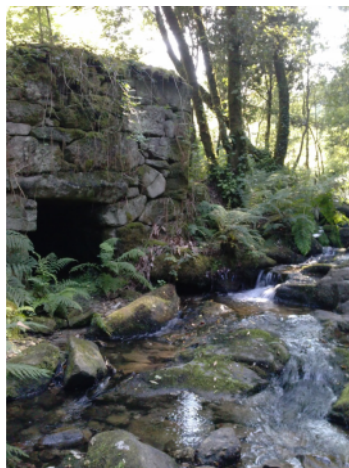
Trataría-se dunha cura por fé ou efecto placebo?
O meu traballo é meramente antropológico. Isto que digo que as causas científicas das curas non son o meu obxecto de estudo. Porén, eu fago diferenza entre curar e funcionar. E funcionar funciona, que a xente non é parva. Quando non cura, a xente ten as súas respostas, como que non se trata de unha enfermidade para tratar con o alicornio. No entanto, tenho ouvido moitos testemuños, mesmo de xente que non acreditava nestas cousas, que che di que curan. Mesmo algun médico ben coñecido, despois de recorrer a varias alternativas da medicina oficial, emprega o alicornio para arranjar o problema. Ora ben, por

No teu libro asinalas que entre as intencións da obra non está facer unha avaliación racional das verdadeiras propiedades do corno. Porén, pensas que realmente curava as enfermidades?

NOVA EDICIÓN DO "ROTEIRO DAS MOURAS"

O 27 de xullo celebrouse unha nova edición do "**Roteiro das Mouras**", na parroquia de San Martiño de Salcedo, en Pontevedra. Desta volta guiamos os amigos da asociación cultural **Yoga Satya Vedanta** por este percorrido polo noso fascinante patrimonio inmaterial e material.

Muíño de abaixo, no río do Batán

Explicando as partes dun muíño, no muíño do Batán

Fronte ao parapeto do castro das Croas, acubillo de tesouros e morada de fermosas mouras

Ula moura?

Nas vellas murallas do monte das Croas

Cruzando a Carballeira do Rei

Fotos:
Ana Lois,
Valentina
García
e R. Quintía

*No Mato das Cruces,
petróglicos, mouras e túneles
misteriosos*

*Entrando nos territorios "antes ocupados"
camiño do Outeiro das Mouras*

Unha paradiña nas selvas do río do Batán

ENCONTRO-COLOQUIO NO FESTIVAL “MÚSICA NO CLAUSTRO” EN TUI

O antropólogo da SAGA Rafael Quintía participou xunto coa ourive Susi Gesto nun **“Encontro-coloquio”** sobre ourivería galega, a súa relación co Barroco, as vinculacións históricas e culturais entre as xoias e a muller, así coma o mundo da xoia como elemento simbólico.

O acto realizouse ao abeiro do Festival **Música no Claustro** que se celebrou na catedral de Tui no pasado mes de agosto.

A SAGA PARTICIPA E COLABORA NA “ANDAINA POLO MONTE PITUCO”

A SAGA participou e colaborou na “Andaina polo Monte Pituco” que tivo lugar o pasado 24 de agosto, organizada pola Asociación Monte Pituco.

O propósito desta andaina foi a de dar a coñecer o patrimonio arqueolóxico e etnográfico da zona, a riqueza medioambiental e paisaxística desta contorna, incluída no Espazo Natural dos Montes do Morrazo e constituinte de grande parte

do que poderá vir a ser o Espazo Natural e Arqueolóxico dos Sete Camiños.

Esta xornada tamén serviu para reivindicar a protección e a conservación destes bens, ameazados principalmente polo proxecto de construción dun polígono industrial contra o que a Asociación Monte Pituco presentou senllos recursos contra o Concello de Marín e a Xunta.

<http://montepituco.wordpress.com>

Fotos: João Bieites

"MARCO DA CARTELIDA"

Contextualización dun Marco de Termo contra o Meigallo e o Mal de Olo

Texto e ilustracións fotográficas: Angel Gilberto Martínez ("papigil")

Correndo o mes de xullo do ano 2.014 do noso señor D. Vicente Risco, andaba eu na procura de datos e localizacións de pedrafitas na Terra Eumesa cando fortuitamente din cos seguintes traballos publicados: *"Límites parroquiais, límites simbólicos, conmemoracións rituais: o Marco de San Lourenzo"* (Cátedra. Revista Eumesa de Estudios, pp. 269 a 299) de Elena Loureiro Souto, *"Os petroglifos das comarcas do Eume e Betanzos. Estudio comparativo"* (Cátedra. Revista Eumesa de Estudios, pax.. 7 a 58) de J. Francisco Correa con ilustracións de Fernando Sarmiento, *"Insculturas pétreas no Baixo Eume"* (Cátedra. Revista Eumesa de Estudios, pax.. 115 a 137) de Juan J. Sobriño e J. Francisco Correa, *"San Xurxo de Queixeiro"* (A Xanela. Revista cultural das Mariñas, nº 27, Primavera, 2009, pax.. 9 a 11) de Xosé María Veiga e Juan J. Sobriño; nestes artigos cítase o 'Marco da Cartelida' pero non consta aporte gráfico algún do mesmo, elemento que tampouco dei achado posteriormente aplicándome noutras publicacións así como mediante o conduto de internet. Esta circunstancia detonou poderosamente a miña curiosidade sobre a súa posible fasquía decidindo resolver tal inquietude. Cumprindo este desexo inicial de rexistrarlle retratos fotográficos comezou a dinámica dun labor que foi medrando exponencialmente a medida que aconteceron sucesivas visitas ao lugar paralelamente ás

conversas na veciñanza co gaio de coñecer in situ, a pé de Campo, o conxunto de variables territoriais e de carácter antropolóxico que os traballos devanditos referenciaban do Marco.

Marcos Martínón Torres prantexa un modelo interpretativo para os Megalitos de Termo (mámoas, antas, pedrafitas...) atribuíndolles un triple valor aplicado, a saber: Social-Territorial, Máxico-Simbólico e Histórico-Arqueolóxico, (*"Los Megalitos de Término. Crónica del Valor Territorial de los Monumentos Megalíticos a partir de las Fuentes Escritas"*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Trabajos de Prehistoria, 58, nº 1, pax. 95 a 108. 2001). Nembargantes centrareime nos dous primeiros valores dado que non teño constancia de intervención arqueolóxica algunha aplicada particularmente neste Marco que determine cientificamente a súa orixe como megalítica, medieval ou posterior. Dito baleiro é unha circunstancia que, desgraciadamente, adoita acontecer nestas terras galegas no eido concreto destes elementos así como no seu conxunto conformando círculos líticos (*hengas*, ingl.), especialmente comparando co volume de investigacións levadas a cabo respecto doutros vestixios como son os castros, petróglifos, mámoas, antas..., polo que, como atento lector, sempre agradezo a inclinación que ao respecto das súas localizacións, labor e aporte de datos levan tempo xa

adicándose da man de aplicados investigadores, entre outros persoeiros que tamén atenderon e atenden destes elementos contedores de aporte de datos á historia e á cultura tanto da sociedade como das sociedades¹.

O dicionario da Real Academia da Lingua Galega (R.A.G.) recolle a verba “Marco” na súa primeira acepción como “*Pedra cravada no chan que define os lindes dunha terra*” e establece como sinónimos: *fito, mollón, mouteira*. Sabendo isto comprobamos unha evidente propiedade lítica sine qua non do elemento para aplicar esta denominación nun significado concreto. Seguindo este concepto, podemos interpretar, dun xeito simple, que a función precisa atribuída a un Marco consiste no establecemento dun punto concreto de situación verticalizado e visualmente identificable onde converxen varias liñas imaxinarias que delimitan superficies territoriais de distinta titularidade, señorío ou dominio. Sabemos que a división territorial compete, entre outros, ao eido administrativo, neste senso Emilio Benítez Aguado (Mestre do Departamento de Inxeniería Cartográfica U.P.V.) no seu traballo “*Deslinde y amojonamiento de términos municipales*” (Catastro. 2007) ofrece unha definición para os conceptos “deslinde” e “amojonamiento” (*amolloamento*, gal.) no párrafo primeiro, pax. 91: “*Se entiende por deslinde el acto formal de distinguir los límites de una propiedad. El deslinde no indica quién es el propietario de la propiedad, sí su forma y dimensiones. / El amojonamiento sirve para plasmar físicamente los límites de la propiedad. La acción de amojonar es una operación posterior y consecuencia del deslinde*”.

- SITUACIÓN. LOCALIZACIÓN. MORFOLOXÍA E MARCAS -

“(...) Su forma oscila entre el bloque tosco y el cilindro más o menos pulido y estrechando hacia arriba; el hincón (extremo hincado) alcanza 1/4 o 1/5 del total, y a veces tiene piedras-cuña alrededor. En general están en terrenos horizontales despejados, lo que destaca su valor monumental. A veces presentan detalles fálicos (surco del glande o curva del meato), caviñas de distintos tamaños o/y petroglifos (rectas o curvas paralelas, cruces). Hai bloques naturales con aparencia de menhir, que pueden ser considerados como tales, a condición de que hayan sido retocados en la Antigüedad o tengan folklore; en caso negativo serían más bien marcos divisorios.

Las varias interpretaciones de los menhires deben tener en cuenta 4 características principales: monumentalidad, visibilidad, duración (material: piedra) y aspecto fálico; juntas subrayan el significado mágico-religioso de aquéllos

“*Menhires y marcos de Portugal y Galicia*”, Luís Monteagudo García. *Anuario Brigantino*, nº 26, pax. 25 a 50. 2003).

O ‘Marco da Cartelida’, “que se mantén no seu lugar”, fica nun emprazamento humano dentro dun entorno rural, agrogandeiro e de explotación forestal. Localízase en plena bagoada, nunha depresión xeolóxica en pendente que percorre de S.O. a S.L. o Monte da Cartelida, situándose a carón do tramo dun regato natural que, pola contra do caso dos hidrónimos relevantes para a comunidade social, carece dun nome propio segundo comprobei no seo da

¹ X. Alberte Alonso, autor do monográfico nº 1 publicado pola Sociedade Antropológica Galega (S.A.G.A.) “*O uso das Pedrafitas no Neolítico Galego. Estudo das Pedrafitas de Observación Astronómica e das Pedrafitas Fálicas*” (2014) sinala no rexistro que ao efecto leva conta no seu blogue “Catalogación de Pedrafitas de Galicia” (Blogspot.com) un número total de 108 na data de xullo de 2014.

comunidade veciñal inmediata e non ten orixe na próxima Fonte da Cartelida.

Esta pedrafita sita a 390 m. de altitude —variable de marxe de erro: 3 m.— dista uns 300 m. do outeiro do monte. As súas coordenadas de localización son as que seguen: 43°22'58.7"N 8°5'35.5"O (UTM 573451-4803747).

O 'Marco da Cartelida', pedrafita conformada por pedra de granito, ofrécese en forma cilíndrica e con aspecto fálico, cunha feitura tosca e rudimentaria non pulida, máis ancha na súa base estreitándose a medida que chegamos á redondeada croa da súa parte superior, onde se localizan dúas covañas, unha a carón da outra, que presentan medidas non exactamente coincidentes aínda que si similares (2,5x2 cm., e, 3x2 cm.), orientadas no S-L. Na súa base á vista, dous relevos paralelos con forma de aristas proxéctanse lonxitudinalmente perdéndose baixo a liña de terra. A sección N.O.-S.O. preséntase, curiosamente respecto do aspecto do conxunto, cun aspecto plano ao longo de toda a súa verticalidade. Na sección N.O. preto da croa tamén se pode observar un rebaixe circular de destacable diámetro pero de moi escasa profundidade.

Non observei nesta pedrafita outro posible tipo de gravados nin marcas á vista a excepción dos que aquí presento.

-MARCO DE TERMO-

"A lo largo de la Historia, los monumentos megalíticos han desempeñado, entre otras, una función espacial, como marcos de territorio"

(Marcos Martín-Torres, cit.).

De todos é coñecido o ríxido respecto que a nosa cultura aplica tradicionalmente aos marcos e que se reflexa perfectamente nesa frase que tanto temos escoitado: "o marco non se move". Francisco Vales Villamarín —cronista oficial de Betanzos— no seu estudo sobre o marco dolménico do Monte Medela, reeditado no *Anuario Brigantino* (n° 22, pax. 11 a 20. 1999), fai referencia á intanxibilidade dos marcos recollendo "un curioso sucedido" narrado por Moure Mariño na edición coruñesa de "La Voz de Galicia" do 6 de decembro de 1970: *"A miña aboa contábanos historias das ánimas, dende a procisión da Santa Compañía, que saía a meia noite do camposanto, deica unhas luceciñas que se vían lumbrigar entramedias da escuridade e coas que se tiñan atopado moitos camiñantes. Unha noite contounos un conto que aínda non esquecin. Contáranos que viña un mozo á meia noite dispois de estar de troula nun fiadeiro e topou cunha vela acesa derriba dunha pedra. O mozo colleu a vela e foise alumándose con ela polo camiño. Dispois, cando xa se estaba deitando e andaba a vela polo cabucho, a chama escomezou a tremer e a falar deste xeito: **Son unha anima do Purgatorio que estou penando e veño pedirche un favor. Mañán cedo vas a onde atopaches a vela e colles a pedra en que eu estaba e lévala por caridade á extrema da finca do Viñal. Sabe que aquela pedra era un marco e que eu peno no Purgatorio por telo cambiado de sitio**".* Comprobamos como o acto de cambiar un marco de lugar, movelo, constitúe un acto penado na nosa cultura que a literatura oral rexistra de feito en moitas ocasións incidindo na súa natureza pecaminosa, puidendo constituir pagamento no máis alá unha vez a persoa abandonado este mundo terrenal.

Boletín da Sociedade Antropológica Galega

Caderno de Campo

Mapa 2

- REFERENCIA HISTÓRICA: O CATASTRO DE ENSENADA -

“Os primeiros ecos das pedrafitas en Galicia proveñen das crónicas escritas de Estrabón. As “pedra fictas” ou pedrafitas que figuran en documentos dende o século VIII que son rexistradas coma pedras de termo ou fitos xeográficos, quizais sexan ás veces auténticas pedrafitas. Algúns estudiosos do tema consideran que as pedrafitas foron abondosas na Terra Galega, pero que polo seu tamaño pequeno se confundían facilmente cos fitos xeográficos, de xeito que hoxe en día só se deben considerar auténticos os que amosan gravuras ou pulidos”

(“Dólmenes de Galicia”, Ramón Boga Moscoso, pax. 26. Bahía Edicións. 1997).

Consultando o *Catastro do Marqués de Ensenada* (1750-1753), enquisa considerada a mellor pre-estadística dispoñible no contexto europeo do Antigo Réxime, e lidas as correspondentes das devanditas catro parroquias limítrofes cítase explicitamente o ‘Marco da Cartelida’ na liña 8 da pax, 4283, capítulo 3 do correspondente á parroquia de Santa María de Vilachá — no documento, “Santa María de Villacha”— (Monfero): “(...) linda esta dhafrã principiando porlaparte del L. con el **Marco** quellaman lasierra de Queijeiro desde este al de las Mamuas (...), desde este aldeas Pena deyedra, desde este aldel Feal dePrada pequena, desde este porlacorredera auna aldeCal desde este aldela-

fonte nova, desde este **aldela Cartelida**, desde este yendo porel Rio de Ponto Maceira avajo aldela Puente dos Carros(...)”².

Indicar que o ‘Marco da Cartelida’ non se atopa moi distanciada dun tramo do antigo Camiño Real que levaba desde Pontedeume ata o mosteiro de Monfero seguindo cara As Pontes de García Rodríguez. Este tramo leva a anecdótica denominación de “Camiño dos Franceses” dado que por el pasaron camiño cara á batalla de Elviña, e así permanece na memoria popular do lugar.

- SIMBOLISMO MÁXICO-RELIXIOSO -

“(...) incluso para el intelecto puramente científico el tema de la magia comporta una especial atracción. Tal vez esto es así porque, en parte, esperamos encontrar en ella la quintaesencia de los anhelos y sabiduría del hombre primitivo, y esto, sea lo que sea, es algo que vale la pena conocer”.

(Bronislaw Malinowski. “Magia, Ciencia y Religión”, cap. V, pax. 25. 1948).

Os rituais e simbolismos relixiosos, sexan ou non de carácter pagano, actúan como elementos fundamentais na elaboración da sociabilidade e da identidade comunitaria.

Carmelo Lisón Tolosana escribe no seu libro “Antropología Cultural de Galicia” (cap. III, pax. 123 a 124. AKAL): “(...) ‘Aquí [Portocovo, Monfero], a 50 metros de esta casa hay un marco que es el que divide las parroquias estas toda.’ Se trata de un punto en que según los informantes limitan las parroquias de Vilachá, Taboada y Grandal y que está realzado por una piedra clavada en el suelo. A él van a medianoche tres personas, dos acompañando a la enferma, cuya dolencia procede de la envidia

² Verbas en “negriña” polo autor.

de outra persona, está enmeigada. Cumplido el ceremonial, la envidia queda vencida y desaparece el malestar. La envidia mutua de los vecinos, sus disensiones internas, quedan destruídas y trascendidas en el punto de unión de tres parroquias”.

Todo ritual simbólico mantén unha fórmula disciplinadamente ríxida no seu desenvolvemento que sistematiza a cerimonia cara á consecución derradeira da finalidade perseguida. O ritual é o que dá sentido á propia cerimonia. A tradición oral do lugar refire expresamente do papel do ‘Marco da Cartelida’ como protagonista lítico-máxico con resolutivos efectos curativos *contra do Meigallo e contra do Mal de Olo*, sendo, ámbolos dous, “males” recollidos na nosa cultura popular atinxindo, no texto e no contexto, tanto ao eido dos “feitizos e enfeitizamentos” como ao das “enfermidades non de médico”. Segundo recollín en Portocobo o desenvolvemento do ritual practicado no ‘Marco da

Cartelida’ ofrécese a realizar como segue e cito: **“Hai que achegarse ao marco pola medianoite, dar 7 voltas e de cada volta bótase una moeda. Hai que voltar por un camiño distinto do que se chegou, e hai que manter silencio tanto á ida como á volta. ¡Non se pode cruzar palabra con ninguén!”**. A medianoite —a hora bruxa—, o número 7, as voltas descritivas da figura do Círculo, o pago de moeda, os camiños de ida —o enfermo achégase coa carga do “mal”— e de volta —iniciado o proceso liberador do “mal”— realizados simbólicamente por vías tan diferentes como diferentes son cada un dos dous estados da persoa enferma (enfermidade e curación), o establecemento da negación do Verbo ao

longo de todo o procedemento, son as claves que caracterizan este ritual. O silencio público e a privacidade envolven ao feito da realización

desta práctica máxica dado que, segundo recollín, “estas cousas fanse en segredo e non se contan”. Por outra banda, indico infrutuosa e sen resultados a procura que realicei para localizar en superficie moeda algunha na área inmediata ao marco, cousa non sorprendente debido aos labores de limpeza do monte que realiza o tractor.

Mentres que a presenza do número 7 resulta a dun número dos máis comúns en diversas accións de carácter máxico-relixioso (así o 9, o 6 e o 3), o ofrecemento de moedas nembargantes non resulta xeralizado nos diferentes rituais paganos que sobreviviron ata os nosos días e dos que hai constancia na nosa xeografía, mentres que nas crenzas e costumes relixiosos ofi-

ciais da nosa sociedade tradicional, que son de fundamentación católica, si adoitamos observar a utilización da moeda no acto de petición ou agradecemento do favor solicitado ao santo. Outro caso singular de cerimonia pagana onde a moeda pecuniaria é suxeito material que conforma o ofrecemento ten lugar no “Penedo das Verrugas” da aldea ourensá de Ardesade; o antropólogo *Rafael Quintía Pereira* ten publicado no seu blogue “*Á Sombra de Bouza Panda*” (WordPress.com) un artigo descritivo da práctica correspondente neste máxico penedo onde “*nunhas pías que arremedan a pouta dun lobo*” ten lugar unha cerimonia para a sanación das espullas (verrugas).

- EPÍLOGO E AGRADECEMENTO -

Como remate, pódelle resultar de curiosidade para o lector sinalar que o ‘Marco da Cartelida’ se atopa nunha área cultural rica nos contextos tanto antropolóxico e etnográfico como tamén nos vestixios arqueolóxicos, realzándose o seu atractivo. Así, as mámoas localizadas e descritas polo *Grupo de Arqueoloxía “Terra de Trasancos”* no seu estudo “*Túmulos prehistóricos no Concello de Monfero*” (*Anuario Brigantino*, nº 27, 2004, pax.

11 a 36); o castro de Prada e a súa “Fonte dos Mouros”, o Coto do castro en Vilafail, as Penas Marianas, Pena do Rebolo, Pena Longa, Pena Furada, Pena da Trandeira, Pena da Arca, Sitio da Pía, Sitio do Corgo, o “Berce de San Rosendo”, o Marco Grande de Cortizas, a Cruz de Ferro da Serra entre outros, no artigo sinalado de *Xosé María Veiga e Juan J. Sobriño*.

Quero facer constar o meu agradecemento ao informante Sr. *Rafael Doval Sánchez* — *Casa de Comidas “Rafael” (Portocobo)*— pola súa disposición e atención para a realización deste traballo.

- MEDIDAS. ORIENTACIÓN -

* MEDIDAS:

- CONTORNO CIRCULAR DA CROA: 72 cm.
- CONTORNO CIRCULAR DA BASE: 100 cm.
- ALTURA MÁXIMA (a partir da Liña Terriza): 83,5 cm.

* ORIENTACIÓN : 340° N-N.O.

A FORMA TROCA, O FONDO SEGUE

Artigo publicado polo compañeiro Rafael Quintía
en **La Voz de Galicia** co gallo da festa do San Xoán

PONTEVEDRA | L11

OPINIÓN

*A forma troca,
o fondo segue*

O

Rafael
QuintíaMiembro de
SAGA

San Xoán é a cristianización dunha milenaria festividade na que celebramos o triunfo da luz sobre as tebras. Na nosa cultura San Xoán indica

o solsticio de verán. Dende o neolítico o Sol asociouse coa forza vital, coa potencia e enerxía renovadora. Determina as estacións, o clima e o ecosistema. O home tivo que adaptarse a estes fenómenos cíclicos. Esta dependencia do Sol daría orixe a unha serie de crenzas de carácter espiritual ou relixioso asociadas ao astro rei que perduraron ata a chegada do cristianismo e incluso, dun xeito subliminado, posteriormente. Deste xeito o Sol pasou a ser considerado en moitas culturas fonte de vida, símbolo de divindade ou unha divindade en si mesma. O descubrimento do lume supuxo unha das grandes revolucións da humanidade. Iluminaba nas noites, protexía das feras, permitía cociñar, cocer o barro e mellorar as tecnoloxías. A carón do lume naceu a cultura e a relixión. Por unha clara relación simbólica, o Sol e o lume convertéronse nun binomio indivisible e moitas festas como o San Xoán foron da man. O Sol e o lume acadaron na cultura galega unha grande importancia dentro das nosas crenzas e ritos. Lembrando a importancia do Sol na sociedade agraria galega entenderemos o porque da pervivencia desta celebración. Por iso os galegos hoxe, seguimos celebrando a chegada do solsticio, o poder purificador do lume e as calidades das máxicas plantas, aínda que o fagamos baixo a advocación dun santo cristián. Malia que a forma troque, o fondo permanece. Ese é un dos trazos máis fascinantes da nosa cultura.

O San Xoán é a cristianización dunha milenaria festividade solar na que con lumieiras celebramos o triunfo da luz sobre as tebras. Todas as culturas marcaron os fitos fundamentais do seu calendario con festas e na nosa cultura a festa de San Xoán indica o solsticio de verán. Dende o neolítico o Sol asociouse coa forza vital, coa potencia e enerxía renovadora e fecundadora. O Sol determina as estacións, o clima e o ecosistema no que habitamos. O home tivo que adaptarse a estes fenómenos cíclicos para poder subsistir cultivando a terra. Esta dependencia do Sol daría orixe a unha serie de crenzas de carácter espiritual ou relixioso asociadas ao astro rei que perduraron ata a chegada do cristianismo e incluso, dun xeito subliminado, posteriormente. Deste xeito o Sol pasou a ser considerado en moitas culturas fonte de vida, símbolo de divindade ou unha divindade en si mesma.

O descubrimento do lume, no paleolítico, supuxo unha das grandes revolucións da humanidade. O lume iluminaba nas noites, protexía das feras, quentaba na inverno, permitía cociñar os alimentos, cocer o barro e mellorar as tecnoloxías. A carón do lume naceu a cul-

tura e a relixión. Por unha clara relación simbólica e funcional, o Sol e o lume convertéronse nun binomio indivisible e así moitas festas solares como o San Xoán foron da man de celebracións ígneas. O Sol e o lume acadaron na cultura galega unha grande importancia dentro das nosas crenzas e ritos.

Foto Pedro G. Losada. SAGA

Considerando que ata ben entrado o século XX a sociedade galega era basicamente agraria, e lembrando a importancia do Sol nas sociedades agrarias entenderemos o porque da pervivencia deste tipo de celebracións. Por iso os galegos hoxe, como hai milenios, seguimos celebrando a chegada do solsticio, a forza vivificadora do Sol, o poder purificador do lume e das augas e as calidades apotropaicas das máxicas plantas, aínda que o fagamos baixo a advocación dun santo cristián. Pois, malia que a forma troque, o fondo permanece, e ese é un dos trazos máis fascinantes da nosa cultura.

La Voz de Galicia.
Domingo 22 de xuño de
2014

PRÓXIMA ESTREA DO DOCUMENTARIO "CENTEEIRA. Por cada semente, cen"

Xa está listo o documental "CENTEEIRA. Por cada semente, cen", terceiro da triloxía das CONSTRUCCIÓNS VEXETAIS EFÉMERAS DO VAL DO RÍO TOMEZA (GAFOS) promovida pola asociación medioambiental **Vaipolorío** de Pontevedra e cuxa realización, gravación e edición correu a cargo de João Bieites da Sociedade Antropológica Galega (SAGA).

En aproximadamente 25 min., faise un percorrido polo ciclo anual dos traballos do centeo: sementeira, sega, construción de medas, malla e aireado. Polo que se vai alén do que é a construción vexetal efémera (a meda de centeo).

Rovas editoriais

NOVA MONOGRAFÍA DA SAGA: "PETRÓGLIFOS INÉDITOS DAS COMARCAS DE OURENSE E DE ALLARIZ-MACEDA" de Jose Antonio Gavilanes

Acabamos de publicar o segundo traballo da nosa colección *Monografías da Sociedade Antropológica Galega*. Desta vez facemos unha incursión no mundo dos petróglifos da man do investigador e colaborador da SAGA José Antonio Gavilanes.

DATOS TÉCNICOS:

Autor: Jose Antonio Gavilanes

Editorial: Sociedade Antropológica Galega

Impresión: Branco e negro

Tamaño: 21x15

230 páxinas

I.S.S.N. 2341-0353

PVP: 10 €

O investigador José Antonio Gavilanes achéganos neste traballo un minucioso e interesante inventario de perto dunha centena de petróglifos inéditos descubertos por el mesmo nas comarcas de Ourense e de Allariz-Maceda. Durante moito tempo existiu a idea na arqueoloxía galega de que o interior do país era pobre neste tipo de mostras de arte rupestre. Traballos como o de José Antonio Gavilanes veñen demostrarnos o errado desta

crenza, comprensible polo escaso dos traballos de campo realizados neste eido. Das tipoloxías rexistradas neste libro destacan sobre todo as denominadas combinacións de covañas ou cazoletas. Uns motivos rupestres que se estenden ao longo dunha ampla cronoloxía e presentes en moitos lugares de Europa. Dentro da humildade, agardamos que esta obra cumpra o seu obxectivo de axudar a divulgar e a coñecer mellor o fascinante mundo dos petróglifos galegos e, deste xeito, contribuír á súa protección, conservación e posta en valor.

A paisaxe humana e a paisaxe natural de Galicia da man dos nosos fotógrafos

Ángel Gilberto

A localización do conxunto lítico coñecido como "Pena de Embade" atópase na cara interior no alto dun dos montes que circundan O Val (Narón. Ferrolterra-A Coruña) pola súa cara occidental, conformados nestes lindes do litoral ártabro como protección natural contra do batemento do Atlántico.

A "PENA DE EMBADE" DO VAL
Autor: Ángel Gilberto

"Unha pedra oscilante de abalar ou de embade (do antigo galego "emba<I>ante"), chamada noutros países celtas, Logan Stone, propia dos países atlánticos de tradición celta, foi usada no pasado pagán e aínda cristián con fins adiviñatorios e curativos de xeito similar ao que ocorre coa Pedra de Abalar da Virxe de Muxía. Hoxe só se conserva a súa memoria no topónimo Embade, onde se alza un moderno cruceiro, sucesor doutro máis antigo, como recordo cristián do espazo pagán desaparecido no século XVIII cando a pedra de abalar se desfixo para facer un dique dos Reais Arsenais de Ferrol" ("Santo André de Teixido. O camiño máxico dos Celtas", de André Pena Granha. Equona Deseño Editorial, pax. 39-40, 2.006). Sucese este último que aínda pervive en coñecemento popular da veciñanza de O Val, acaecido dada a extracción de canteira e "area" que se practicaba no lugar ata tempos recentes con diversos fines construtivos, ben de interese industrial, ben de interese particular.

A "Pena de Embade" fica nun singular marco xeográfico por onde transcorre a ruta de peregrinaxe cara Sto. André de Teixido que parte nos lares viais de Xuvia (Narón) ou nos lares marítimos da cidade condal de Ferrol, e que dá no cruceiro dos Catro Camiños na Serra da Capelada, eixo de unión das diferentes, ancestrais, rutas de peregrinaxe realizadas tanto polo interior como pola costa cara ao Santuario de Teixido (parroquia de Régoa. Cedeira-A Coruña).

A actual localidade de O Val conta, entre outros elementos de diverso interese, cos castros de Quintá, o de Vilasuso e o de Pena Lopesa —que froito da acción erosionadora dos elementos xunto co embite das augas fica nun illote rodeado polas oceánicas augas do Noroeste e goza da súa propia lenda—, así tamén a Pena Molexa, megálito de grandes proporcións e varias toneladas de peso, conformado a mantenta, orientado cara ao nacente da lúa nova no ano denominado "metónico".

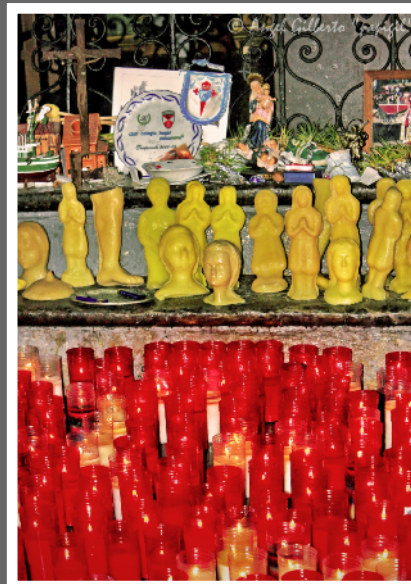
Por Ángel Gilberto

Espadana frontal e cruz cumial da igrexa de San Vicente de Fervenzas (Aranga. Terra das Mariñas-A Coruña)
Autor: Ángel Gilberto

Estrela de David gravada nun lateral do pórtico da igrexa de Sta. María do Azougue, en Betanzos (Terra das Mariñas-A Coruña)
 Autor: Ángel Gilberto

Exvotos no altar do santuario cristián de Sto. André de Teixido (Régua. Cedeira-A Coruña)
 Autor: Ángel Gilberto

"A Moura"
 Autor: Ángel Gilberto

"A Moura", esta é a denominación popular deste petróglifo que amosa unha vulva moi marcada e de grande tamaño en relación ás súas proporcións antropomórficas. Asociado á deusa Nabia —deidade da fertilidade— localízase no santuario galaico-romano de Pena Furada (Coirós. Terra das Mariñas-A Coruña), a menos de 1 km. da igrexa de Sta. Mariña de Lesa, nunha zona circundada polos ríos Mendo e Mandeo.

Este santuario, conformado por un conxunto lítico en granito cunha destacada veta de seixo, conta con elementos iconográficos que denotan "un escaso interese construtivo", posúe tres portas en pedra, toscas e rudimentarias, aliñadas nun eixo Norte-Sur, así como muros de sillería e restos de tégula.

"A Moura", orientada cara ao Ponente, fica nunha pedra central que destaca no conxunto e recibe a denominación de Podio, conta cunhas escadas tra-seiras e un pequeno Lacus onde se localiza unha pía rectangular manufacturada que sería posiblemente utilizada para as ofrendas. O lugar da terraza, un balcón, un petróglifo antropomórfico fragmentado e seccionado e outro de manufactura moderna (con expresión sorrinte, que eu chamo "Manolo") un conxunto de covañas gravadas no S-O baixo o alto do santuario e unha mámoa situada na contorna do santuario completan os achados localizados neste lugar na actualidade.

Por Ángel Gilberto

Pedro G. Losada

*Maio
 Pontevedra
 1 maio 2014
 Autor: Pedro G. Losada*

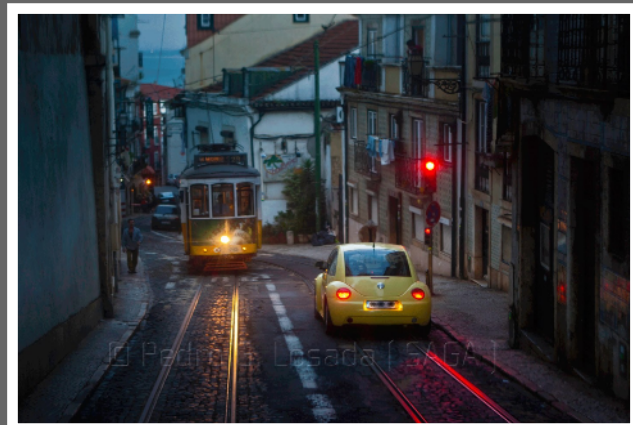
Palleirós, Ourense
20 Abril 2014
Autor: Pedro G. Losada

Sto. Cristo
Laza, Ourense
4 de Maio de 2014
Autor: Pedro G. Losada

Obra de Fernando Bourón
Buño, A Coruña
Autor: Pedro G. Losada

Lisboa
Autor: Pedro G. Losada

Paulo Decimus Tarsus
Palestina, Cohors III Lucensium
Arde Lucus
14 de Xuño de 2014
Autor: Pedro G. Losada

Solpor
Pontenafonso, A Coruña
Autor: Pedro G. Losada